

LITERARY STUDIES. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 822.11-31(016)

[http://doi.org/10.31548/philolog13\(3\).2022.005](http://doi.org/10.31548/philolog13(3).2022.005)

**РЕАЛІЗАЦІЯ МОТИВУ ВІДЧУЖЕННЯ Й ФОРМИ ЙОГО ДОЛАННЯ В РОМАНІ «СОНЯЧНА»
І. МАК'ЮЕНА
EXPLICATION OF THE MOTIF OF ALIENATION AND THE FORMS OF ITS OVERTHROW IN
I. McEWAN'S NOVEL «SOLAR»**

Д. І. ДРОЗДОВСЬКИЙ, кандидат філологічних наук,
науковий співробітник, відділ зарубіжних і слов'янських літератур,
D. I. DROZDOVSKIY, candidate of philological sciences, academic fellow,
Department of Foreign and Slavic literatures,
E-mail: drozdovskiy@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-2838-6086>

*Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України, м. Київ, Україна
Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Анотація. Вивчення роману «Сонячна» Ієна Мак'юена (2010 р.) допоможе в окресленні трансформаційної динаміки постмодерністського роману в постпостмодерністський і характеристиці конфігурацій таких змін у річищі сучасного британського роману. Мета дослідження – визначити тематичні блоки й проблемні поля, які розкривають жанрову специфіку сучасного британського роману, детермінують наративу особливості роману «Сонячна» І. Мак'юена. Визначено, у який спосіб іронічний модус репрезентований у романі «Сонячна». З'ясовано філософські параметри оповідача, світоглядні характеристики протагоніста, спосіб взаємодії іронічності та серйозності (філософічність, сповідальність) у романі, який британські літературознавці характеризують як приклад комічного твору. Водночас проаналізовано спектр соціально-психологічних проблем, які виявляють критичне ставлення оповідача до низки проблем сучасної академічної науки. З'ясовано інноваційні аспекти, експліковані в романі, зокрема на тематологічному рівні (нові комплекси проблем екзистенційного характеру, пов'язані зі спустошенням протагоніста, його відчуженням і втратою цінностей у житті), а також наголошено на загальній настанові оповідача (автора) на інноваційності, яку реалізовано навіть у мовному аспекті через надмір оказіоналізмів (авторських неологізмів). Досліджено, у який спосіб зовнішні умови детермінують тему відчуження, властиву Майклові, й визначено, як реалізований у романі мотив шляху допомагає персонажеві заново «народитися» в світі, яку функцію в романі виконує відкритий фінал в аспекті реалізації мотиву «смерті» та «воскресіння» в «новому житті». Проаналізовано, які внутрішні трансформації відбуваються всередині персонажа, щоб розірвати замкнене коло академічних і життєвих проблем і вийти на рівень сприйняття життя в категоріях справжньої мети й щастя. Окреслено спектр проблем, які стосуються критики сучасної науки (імітація, плагіат, бюрократія, рутини й численні бюрократичні перепони на шляху здійснення інноваційного дослідження, брак інтересу, банальна втома від життя, яку переживає протагоніст, і неготовність присвятити себе допомозі молодшим колегам у реалізації їх евристичних проєктів тощо).

Ключові слова: постпостмодернізм, сучасний британський роман, Ієн Мак'юен, «Сонячна», мотив дороги, відчуження, соціально-психологічний роман, інтелектуалізм.

Актуальність (Introduction). Роман «Solar» («Сонячна») Ієна Мак'юена написано в 2010 р. Згідно з виданими у Великій Британії літературознавчими компендіумами [13; 14], що портретують сучасний літературний процес цієї країни (як і загалом англomовних країн), твір

припадає на постпостмодерністський період у творчості британського автора. J. Acheson як упорядник «The Contemporary British Novel Since 2000» [13] та D. O'Gorman і R. Eaglestone, упорядники «The Routledge Companion to Twenty-First Century Literary Fiction» [14], услід за

іншими дослідниками (В. McHale, J. Nealon), визначають період в історії британського роману після 2000-го року як *постпостмодерністський*, якому в стилістичному плані властивий особливий різновид реалістичного письма, який ми розглядаємо як «параболічний реалізм» (Drozdovskyi [6]).

Роман «Сонячна» на відміну від інших творів письменника [див.: 2; 3; 7; 15] не був об'єктом комплексного аналізу у вітчизняному літературознавстві, й пропонується розвідка є однією з перших спроб вивчення проблемо-тематичних комплексів у творі І. Мак'юена. Актуальність дослідження зумовлена недостатньою вивченістю роману одного з провідних авторів сучасного британського літературного процесу. Твір, з одного боку, розвиває традиції соціально-психологічного роману Великої Британії, традиції інтелектуального роману (Н. Жлуктенко [8]), сповідально-філософської прози (О. Джумайло [4]). З другого боку, з огляду на тематичний аспект роману його можна було б розглядати і в аспекті традицій *campus novel*, безперечно, з урахуванням тієї специфіки, що в романі йдеться про експлікацію не стільки процесів, що відбуваються в *campus* певного університету, скільки в академічному середовищі загалом. Крім того, важливо було б на матеріалі твору, опублікованого в 2010 році, виявити конфігурації постпостмодерністського письма й окреслити динаміку змін у британській літературі в аспекті трансформації постмодернізму в постпостмодернізм.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). У середньовічних творах містеріальний шлях наближав персонажа до Бога як мірило усіх речей і джерело абсолютного щастя й блага; пережиті соціальні катаклізми й психологічні потрясіння давали можливість усвідомлювати персонажем, наприклад, Королем Ліром в однойменній трагедії В. Шекспіра, справжню цінність міжлюдських взаємин уже в ренесансний час.

Містерія як матажанрова форма культури й літератури інкорпорує фундаментальні моделі світосприйняття

(античну та середньовічну), на що у статті «Містерія як матажанр у драматургії ХХ століття» звертає увагу К. Олійник. Дослідниця слушно зауважує: «Християнське містерійне дійство концентрувалося на інсценізації трьох основних тем – народження, смерть та воскресіння Ісуса Христа, довкола яких komponувались інші євангельські епізоди. Типовими атрибутами творів цього жанру були очищення, спокутування, жертвовність та каяття в гріхах. Відповідно, містерія з її найактивнішим побутованням у культурному просторі має два історичні періоди: античний / дохристиянський та середньовічний / християнський. Однак й антична, і середньовічна містерії в семантичному вимірі означали таємничий релігійний культ, загадкові ритуальні дійства, що витворювали історію божества / Бога, його народження, страждання, смерть та переродження» [12, с. 20]. З огляду на зазначені характеристики середньовічного містеріального жанру, який ліг в основу містерії як метаформи культури, важливо наголосити на ідеї *шляху*, що уможливорює *переродження* й «нове життя».

Середньовічна драма загалом експлікує мотив дива. Диво для середньовічної свідомості доцільно типологічно зіставити з поняттям істини, розуміючи, що в центрі середньовічної світоглядної епістемі перебуває Бог, а всі феномени світу є сходинками до Бога. Водночас саме Середньовіччя відкриває в літературі й культурі категорію лінійного часу, що є фундаментальною відмінністю від античної парадигми. У пізньосередньовічній «Містерії страстей» Арнуля Гребана «ідея спокутувальної жертви пронизує всю п'єсу» [9, с. 216]. Водночас містерії у Франції в XV ст. не позбавлені комічних і побутових сцен, що свідчить про повне переживання емоційного спектру в містеріальному дійстві. Так, «Жана Машеля, автора містерії, яку поставили в Анжері в 1485 році, більшою мірою цікавили побутові сцени, не позбавлені, проте, гумору, наприклад, епізод із Марією Магдалиною, яка завдяки своєму кокетуванню прагне захопити самого Христа» [9, с. 216].

У романі «Сонячна» зображено чимало комічних сцен, твору загалом

притаманна іронія стосовно об'єкту зображення, проте оповідач не уникає й розмови про серйозні проблеми сьогодення, які стосуються науки й загалом усвідомлення людиною життя як блага й щастя. Часом оповідач тонко поєднує комізм, іронічність і серйозність розмови: «At moments of important decision-making, the mind could be considered as a parliament, a debating chamber. Different factions contended, short- and long-term interests were entrenched in mutual loathing. Not only were motions tabled and opposed, certain proposals were aired in order to mask others. Sessions could be devious as well as stormy» [11].

Дослідники наголошують на тому, що роман має чимало інноваційних елементів, реалізованих як на тематологічному рівні, так і на рівні передусім самої мови, зокрема в аспекті інтенсивного уживання авторських неологізмів (оказіоналізмів): full-throated panic [11, p. 81], dead-eyed drivers [11, p. 134], memory was wax-soft' [11, p. 112]. О. Ладницька [10] звертає увагу на цю мовну особливість роману «Сонячна», яка засвідчує експериментальність мовних аспектів художнього наративу. Дослідниця виокремлює цілу низку лексем, які належать до категорії okazіonalіzmів І. Мак'юена: pseudo-husband, mock-chivalrous, mini-strip, nanosolar, splayed-arm, barbed-wire, pierced-tongue [10] тощо.

Перед читачем роману показана класична модель шлях героя (Дж. Кемпбелл), у якому персонаж проходить ініціацію і змагання за право увійти в світ життя. Біерд, який раніше жив науковою як пошуком нових знань, сьогодні перетворився на частину бюрократичного навколо наукового світу, у якому участь у бюрократичній системі заміщує цінність нових відкриттів. «Beard can only read popular accounts of science; these popular accounts are where his own name might figure; he thus becomes a 'popular' figure, not least to himself, a creature of the surface- a trope which is regulated and underlined by the ongoing revelation that he is in fact a plagiarist, who continues to sustain his reputation through the promulgation of a web of lies» [13, c. 22].

Науковий світ у романі представлений у двох вимірах: 1) робота

над дослідженнями, які мають соціальну значущість й передбачають відкриття, котрі водночас є фундаментом для відчуття щастя від здобуття нових знань, 2) світ бюрократії, наукових амбіцій і порушення етичних принципів у гонитві за успіхом, котрий, проте, не приносить омріяного щастя; світ постійної рутини, коли науковець не чує своїх молодших колег і не прагне бути для них наставником; у такому світі плагіат є звичною нормою, оскільки науковці більше не здатні продукувати нових ідей і сприймати науку роботу як форму пошуку й відкриття нового. Але часто Майкл не розуміє молодих науковців і їх прагнення виявляти соціальну відповідальність у науці: «Beard was stirred by the yearnings of these lonely men. And why should he think they were lonely? It was not, or not only, condescension that made him think them so. They did not know enough, but they knew too much to have anyone to talk to. What mate waiting down the pub or in the British Legion, what hard-pressed wife with job and kids and housework, was going to follow them down these warped funnels in the space-time continuum, into the wormhole, the shortcut to a single, final answer to the global problem of energy?» [11].

Д. Пантер звертає увагу ще на одну психологічну, якщо не світоглядно-буттєву, характеристики Майкла в романі «Сонячна»: «But perhaps what is more interesting, and indeed distressing, here is the 'emptiness'; where McEwan's previous protagonists have been, at least in certain senses, all too 'full' — full of ambition, full of the rich life <...> — Beard reflexively senses in himself a void» [13, c. 22]. Перед нами персонаж, який є порожнім усередині, він «вигорів», утративши колишній запал, із яким входив у науковий світ, здобуваючи відзнаки. Наукова спільнота визнала його, але далі зробила подібним до себе: млявим, безініціативним, втомленим від нового; він хоче спокою, щоб плисти за течією й не мати жодних «перепадів». Дух Майкла втомлено-апатичний, а сам він видається спорожнілим і відчуженим навіть стосовно себе. В цьому аспекті можна погодитися з Д. Пантером щодо тієї «порожнечі», яка знищує зсередини протагоніста. Але саме ця «порожнеча» на якомусь етапі й позначається на потребі

здійснити кардинальну ревізію і або піти вперед, зробивши якісний стрибок, або остаточно розчинитися в науковому «небуття», тобто в сірій масі рутинних справ, які не дають щастя. Аналогічний мотив психологічної алієнації, відчуття внутрішньої «порожнечі» представлений у низці сучасних англomовних романів, зокрема у творчості М. Дж. Гайленд (Drozdovskyi, Ivanyshyn, Prykhodko [5]).

І. Мак'юен, безперечно, іронізує з системи сучасної університетської й академічної науки, розкриваючи приховані виміри наукового життя й загалом показуючи, що науковий світ далекий від ідеалу: «The protagonist, Michael Beard, is a much-travelled academic and scientist who appears to be a champion of solar energy although he has in fact stolen much of the research for which he is acclaimed» [13, с. 22]. Оповідачеві також притаманна іронічність і в характеристиці Майкла: «How liberating to discover in the modern age that he, a city-dweller, an indoors man who lived by the keyboard and screen, could be tracked and ravaged and be an entire meal, a source of nourishment to others» [11].

Зрештою, «at the end of the novel it is unclear whether Beard is suffering, or about to suffer, a heart attack which might prove fatal. And if this is the case, then it is equally unclear as to which of his vices or sins this might be due to: prime suspect, by the end, is gluttony, although sloth, slut and avarice are also well in the picture. Yet Beard is not lacking in self-awareness, and even, on occasion, in a certain kind of irony; the problem lies in the transition from perception to practice, and consequently – and inevitably – in the avoidance of repetition» [13, с. 22-23]. Д. Пантер говорить про специфіку фіналу, у якому до кінця не зрозуміти, чи помирає протагоніст. Якщо він не помирає, то чи відбудеться в ньому «переродження» над минулими гріхами, чи вихід із ситуації кола гріхів у світі науки неможливий, і Майкл приречений повторювати той самий шлях? І. Мак'юен залишає фінал відкритим, але наголошує на тому, що Майкл усе-таки переосмислює власне життя й усвідомлює потребу змін. Інша річ, що оповідач не розкриває лінії практичної реалізації, не показує, що робитиме Майкл далі, щоб перенести здобутий досвід у практичну площину й перетворити власне

життя на шлях до щастя й нових відкриттів.

Мета дослідження (The purpose of our paper) – визначити тематичні блоки й проблемні поля, які розкривають жанрову специфіку сучасного британського роману, детермінують наративу особливості роману «Сонячна» І. Мак'юена.

Завдання статті: визначити спектр проблем та ідейно-тематичних комплексів у романі «Сонячна» І. Мак'юена, окресливши мотив відчуження як один із ключових у творі; визначити життєву трансформацію, що відбувається з протагоністом роману, в координатах мотиву дороги, що є чинником метажанрового патерну містерії; схарактеризувати конфігурації постпостмодерністського британського роману на матеріалі «Сонячної» І. Мак'юена.

Методи дослідження (Methods of research). У статті послуговуємося методом семіотичного аналізу сюжетно-фабульної лінії та ключових змістових блоків у романі «Сонячна», підходами герменевтики й структуралізму.

Результати дослідження та їх обговорення (Results of the research and their discussion). У «Сонячній» субмотиви *народження, смерті* та (умовного) *воскресіння* корелюють зі шляхом головного персонажа роману Майкла, який «народжується» як визначний науковець, котрий зробив колосальний внесок у точні науки, «помирає» в атмосфері бюрократії й рутинності, хоча й нібито має повагу з боку академічного товариства й визнання у фахових колах, «відроджується» у фіналі роману, щоправда, персонаж у самому кінці твору переживає серцевий напад, який може символізувати фізичну смерть і буквально «воскресіння» в духовному, метафізичному вимірі, наявність якого так і залишається загадкою. «Quantum mechanics. What a repository, a dump, of human aspiration it was, the borderland where mathematical rigor defeated common sense, and reason and fantasy irrationally merged. Here the mystically inclined could find whatever they required and claim science as their proof. And for these ingenious men in their spare time, what ghostly and beautiful music it must be — spectral asymmetry, resonances, entanglement, quantum harmonic oscillators — beguiling ancient airs, the harmony of the spheres that might transmute a lead wall into gold and bring into

being the engine that ran on virtually nothing, on virtual particles, that emitted no harm and would power the human enterprise as well as save it» [11].

З огляду на тематичну специфіку роману (йдеться про середовище позитивістського наукового мислення) автор вирішує не розкриває «загадки» фіналу, лишаючи його відкритим для читачів.

Майкл у глибині душі переживає відчуження від власного фаху, він сприймає науковий світ як систему засідань наукових комітетів, робота з молодими дослідниками для нього — формальність, він відчуває апатію і втому. «At moments like this, his misanthropy sensitized him to the people packed tight around him, no longer fellow travelers but adversaries, competitors in a slow race. And he could not help himself: he was on the lookout for one of those cheats who edge up on the periphery of vision, moving while pretending not to, cutting in with a sly shuffle, a subtle turn of the shoulder. Burdening others by stealing time» [11].

Ідея шляху як чинник містеріального метажанрового патерну визначає субмотив спокути, пошуку відповіді на буттєві запитання (пошук істини), усвідомлення через трагічні («Спокута» І. Мак'юена) або драматичні («Субота» І. Мак'юена) обставини ціннісних категорій у житті персонажів; наявність особливого життєсвіту, у якому визначальні етична й моральна основи тощо.

У романі «Сонячна» І. Мак'юена зображено шлях головного персонажа — провідного представника академічного істеблішменту Майкла Біерда. Шлях протагоніста розкриває внутрішні процеси, що відбуваються всередині персонажа, котрий, як ми дізнаємося з перших сторінок твору, відчуває втому від академічної роботи й незадоволення життям загалом. З огляду на це в контексті висловлених раніше припущень про актуалізацію містеріального патерну як чинника постпостмодерністського роману спробуємо розглянути шлях Майкла в романі І. Мак'юена як шлях від гріховного життя до життя просвітленого, наповненого вищою метою; це шлях, на якому герой відчуває розгрішення, спокуту й виходить на той рівень життя, який наповнено його сенсом.

На початку роману Майкл — утомлений і відчужений науковець, який має повагу, проте живе в середовищі бюрократичних формальностей і, по суті, імітації науки його колегами, такими самими учасниками численних наукових нарад і різних обговорень перспектив науки. Сам Майкл «At best he read popular science magazines like the Scientific American he had now, to keep himself up-to-date, in layman's terms, with physics generally. But even then his concentration was marred, for a lifetime's habit made him inconveniently watchful for his own name. He saw it as if in bold. It could leap out at him from an unread double page of small print, and sometimes he could sense it coming before the page turn» [11].

Від початку роману ми дізнаємося про доволі неоднозначні зв'язки, сформовані в системі академічного середовища, які негативно позначаються на здатності колись провідних дослідників виявляти інноваційний потенціал власного дослідницького розуму в теперішній науковій праці. Науковий світ у «Сонячній» характеризується, наприклад, збайдужінням супервайзерів до роботи молодих дослідників, втомою від численних бюрократичних і загалом рутинних процедур, які забирають чимало часу; підміною наукової роботи як феномену, що передбачає інсайт, відкриття, здобуття нових знань, формальною участю в наукових зустрічах, які є чинником формалізації та бюрократизації наукового процесу. Зрештою, оповідач натякає на те, що в такому середовищі дослідники, котрі мають поважний академічний статус (як сам Майкл), вдаються до форм плагіату, який є 1) результатом втоми, що унеможливорює подальший науковий поступ, 2) загальнопоширеною формою, яка дає можливість «імітувати» наукову діяльність, у якій насправді немає поступу в плані прирощення знань. З огляду на це науковий світ роману характеризується як світ імітацій, світ наукових «гріхів», які учасники академічного процесу усіляко намагаються приховувати.

У романі «Solar» І. Мак'юена експліковано мотив «відчуження» науковця від ціннісних аспектів життя, які й визначають його сенсбуттєвість. Майкл, протагоніст роману, втрачає сенс у житті:

він не має радості ані в шлюбі, ані в професійній царині, яка поглинає персонажа й обплутує рутинними обов'язками. Наукова кар'єра Майкла, колись геніального винахідника, ніби й не має перешкод: він — частина академічного істеблішменту, науковець-керівник, чия думка багато що важить. Майкл Бієрд «був редактором-консультантом у трьох наукових журналах, рецензував роботи колег, цікавився плітками, політикою науки, кар'єрними новинами, розстановкою сил, розподілом фондів, страхітливим націоналізмом, вибиванням колосальних сум у неосвічених міністрів і чиновників на черговий прискорювач або оренду приладового простору в черговому супутнику, був присутній на гігантських конференціях у США — одинадцять тисяч фізиків в одному місці! — вислуховував доповіді постдокторантів про їхні дослідження, читав із мінімальними варіаціями цикли лекцій про математичний апарат, <...>, який приніс йому Нобелівську премію, сам присуджував премії і медалі, брав почесні ступені, проголошував післяобідні промови й панегірики колегам, які виходили на пенсію або очікували на кремації» [11, переклад наш].

У щоденній академічній діяльності в Майкл втратив відчуття радості від роботи: рутинна повністю поглинає протагоніста роману й показує інший бік наукового життя: життя, де протагоніст — виконавець відведеної ролі. Майкл переживає «відчуження» від тієї наукової реальності, де мають місце інсайти, тобто творчі відкриття, винаходи, які нагороджують творця відчуттям справжнього щастя. «...нині Майкл Бієрд був людиною з вузькою свідомістю, що не радіє життю, людиною однієї теми. П'ятий шлюб розпадався, і йому належало б знати, як себе поводити, бачити речі в перспективі, усвідомлювати свою провину» [11, переклад наш]. Спілкування з аспірантами для Майкла — потрапляння в рутину, коли ти вже не маєш здатності навіть вслухатися в нові пропозиції, оскільки переживаєш екзистенційну втому. Майкл розмірковує над природою часу, старінням і власною смертю, йому загалом притаманна увага до екзистенційних проблем, про що свідчить такий фрагмент: «He had always

assumed that a time would come in adulthood, a kind of plateau, when he would have learned all the tricks of managing, of **simply being**. All mail and e-mails answered, all papers in order, books alphabetically on the shelves, clothes and shoes in good repair in the wardrobes, and all his stuff where he could find it, with the past, including its letters and photographs, sorted into boxes and files, the private life settled and serene, accommodation and finances likewise. In all these years this settlement, the calm plateau, had never appeared, and yet he had continued to assume, **without reflecting on the matter**, that it was just around the next turn, when he would exert himself and reach it, that moment when his life became clear and his mind free, when **his grown-up existence could properly begin**. But not long after Catriona's birth, about the time he met Darlene, he thought he saw it for the first time: on the day he died he would be wearing unmatching socks, there would be unanswered e-mails, and in the hovel he called home there would still be shirts missing cuff buttons, a malfunctioning light in the hall, and unpaid bills, uncleared attics, dead flies, friends waiting for a reply, and lovers he had not owned up to. Oblivion, the last word in organization, would be his only consolation» [11, маркування наше].

Байдужість Майкла контрастує із запалом молодих науковців, які усвідомлюють, що науковці відповідальність за природу, за довкілля й розвиток цивілізації загалом.

Майкл Бієрд у романі «Сонячна» («Solar») проходить етап ініціації, який допомагає науковцеві віднайти сенс життя: як у професійному плані, так і в загальнолюдському. Бієрд, який, як ми довідуємося на початку, має поважний академічний статус, не відчуває радості від нових відкриттів. Зрештою, оповідач говорить про те, що Майкл уже не бере участі в науці як процесі здобуття нових знань, а лише здобуває дивіденди за власні попередні відкриття, які високо поцінувала наукова спільнота.

Роман «Сонячна» містить особливий тип оповіді: наратор пропонує сентенції, котрі можна було б назвати філософськими, водночас підважуючи їх. Комічний аспект роману потребує особливої уваги з огляду на те, що твір

здобув «Bollinger Everyman Wodehouse Prize» саме за «comic writing» [13, с. 22]. Як зауважує David Punter, «it may or may not be a comic novel, but it would certainly conform to P.G. Wodehouse's exacting standards in terms of complexity of plotting as well as in the extraordinary tour de force of the gathering of narrative threads at the conclusion» [13, с. 22].

Особливістю оповіді є те, що хоча їй і властива іронічність і самоіронія оповідача, проте наратор не відмовляється від поширення певних знань, які вважає важливими для сприйняття й засвоєння. У ціннісному вимірі оповідача, в системі його життєвіту все одно залишаються ті світоглядні максими, які визначають життя в категоріях якісного наповнення, в системі цінностей, що забезпечують пошук нового й розвиток особистості. І. Мак'юен пропонує філософські узагальнення, які уможливають категорію «життєвої мудрості», певного філософського бачення світу, яке не заперечує істин. І в цьому вже відмінність оповіді від постмодерної: Мак'юен. Постмодерністський погляд на світ підважує ідею «великого», натомість оповідач у «Сонячний» сприймає світ як «великий наратив», у якому є свої закономірності, детерміновані особливою «вищою істиною». Здатність збагнути принципи світобудови й забезпечать персонажа (й людину загалом) відчуттям щастя, свободи, дадуть можливість здійснювати якісний саморозвиток тощо. Тобто здійснювати те, що на якомусь етапі життя втрачає протагоніст роману, який розчиняється в академічній бюрократії і в рутині різних наукових зустрічей, що мають формальний характер. Усе це заважає в науці й не дає можливості відчувати навіть радість від досягнення нових граней буття. Особисте життя Майкла «is stormy; he is currently married to his fifth wife, to whom he is unfaithful» [13, с. 22].

Окреме місце в романі посідають алюзії на літературні твори. З одного боку, в «Сонячний» репрезентована апологія точного знання, культу фізики як наука, яка дає можливість пізнати окремі вияви буття максимально об'єктивно й точно. З другого боку, оповідач звертається до згадок про Дж. Мільтона й інших авторів, які змогли написати художні твори, що мають

значний естетичний потенціал. «A third-year literature student in Beard's college who owed him a favor (for procuring tickets to a Cream concert) gave him an hour on Milton, what to read, what to think. He read "Comus" and was astounded by its silliness. He read through "Lycidas," "Samson Agonistes," and "Il Penseroso"—stilted and rather prissy in parts, he thought. He fared better with "Paradise Lost" and, like many before him, preferred Satan's party to God's. He, Beard, that is, memorized passages that appeared to him intelligent and especially sonorous. He read a biography, and four essays that he had been told were pivotal» [11]. Література в романі показана як інакша форма охоплення дійсності, і краса літератури — це інший вияв краси світу, яким колись захоплювався і Майкл. Література має не меншу потужність, ніж закони фізики. Оповідач згадками про літературні твори ніби й іронічно підважує всемогутність фізики, а водночас розкриває просто іншу грань буття. Мистецтво так само є інструментом вираження духу, як і наука. В такому разі погляд оповідача типологічно подібний до уявлень німецьких романтиків, які не відокремлювали мистецтва й науки, а сприймали їх у певному синтезі. Зрештою, у своїх філософських працях Гегель обґрунтував, що наука й мистецтво — дві форми досягнення буття й вираження духу. Оповідач поділяє таку думку: і наукове пізнання світу, і його естетичне охоплення й репрезентація у величних літературних шедеврів минулого (як поеми Дж. Мільтона) мають важливе значення для утвердження духу й його еволюції крізь епохи в епоху. Ідея прогресу загалом наявна в романі: відкриття у фізичні забезпечують неодмінний поступ людства, визначають розвиток духу, який репрезентований не лише в мисленні, а в і естетичних явищах.

Оповідач не заперечує уявлення про універсальну красу, про величні твори й мистецькі шедеври, які мають такий статус. У цьому вбачаємо поступову трансформацію постмодерністського роману в постпостмодерністський, у якому немає різкого заперечення ідеї прогресу, «великих наративів», прекрасного тощо. Й саме досягнення буттєвих істин дає можливість персонажам ствердитися й відчувати «живчик життя», який і розбухує

дух (відповідно, й наукову уяву, яка є чинником наукового пізнання світу). Лише повернення до буття (через безпосередню участь у роботі на станції, а не в академічному середовищі й кабінетних зустрічах) дає можливість Майклові відчувати справжній сенс і радість наукового відкриття, від чого — радість життя, яку колись він відчував у минулому: «He was thinking of that time, the way one does on long journeys when rootlessness and boredom, lack of sleep or routine can summon from out of nowhere random stretches of the past, make them as real as a haunting» [11].

Висновки й перспективи (Conclusions and future perspectives). У «Solar» І. Мак'юена, по суті, актуалізовано комплекс проблем, які мають екзистенційну природу: плинність і знецінення кожного дня, втрата можливості сприймати час як «кайрос», у якому є емоційно марковані «пуанти». Майкл — представник науки, яка втратила своє основне призначення — допомагати людині вдосконалювати технології, щоб забезпечити щасливіше життя. Науковці, котрі здобувають адміністративні посади, розчиняються в плині постійних наказів, організаційних нарад, зустрічей тощо. Вони більше не здатні сприймати науку як акт творчості, а отже, втрачають здатність продукувати нові ідеї, які неможливо «створити» в умовах тотальної руїни. Натомість молоді дослідники виявляють креативність і наукову вітальність, вони прагнуть бути корисними суспільству й виявляють подеколи наївність, наражаючись на критику і скепсис із боку старших колег.

Письменник порушує питання про «мертву» науку, омертвіння розуму, кризи раціональності, яка не є довічною властивістю людини науки. З часом людина науки може втрачати здатність раціонально сприймати навколишній світ і бути тим, хто за допомогою розуму здатний змінити світ на краще. Наука — ресурс позитивних змін на благо цивілізації, проте в романі І. Мак'юена показано кризу раціональності в дискурсі наукового життя, у якому відбуваються процеси, антагоністичні до розуміння науки як творчості.

Роман «Solar» І. Мак'юена оприявнює

трансформації, властиві соціально-психологічному інтелектуальному роману Великої Британії в постпостмодерністський період. У творі репрезентовано «внутрішній» і «зовнішній» шлях головного героя, який проходить низку життєвих перипетій і професійних академічних колізій, щоб змінити погляд на власне життя й віднайти в ньому ціннісну парадигму. У романі «Сонячна» експліковано мотив пошуку головним персонажам цінностей у науковому й особистому житті. Оповідач розкриває шлях головного героя до себе, показуючи пошуки відповіді на запитання, яке повертають героя до усвідомлення цінності життя, відчуття щастя в особистісному та професійному вимірі.

У «Solar» конфігурації переходу постмодерністського роману в постпостмодерністський детермінований зміною оповідної моделі й світоглядом наратора, увагою до екзистенційних і онтологічних проблем, пошуком відповіді на базові гносеологічні питання, які детермінують репрезентацію таких проблемно-тематичних комплексів, як відчуження й психологічно-духовна «порожнеча» персонажа, незадоволення власним життям, його механізація й перетворення на рутину, брак щастя й неможливості внутрішнього розвитку та ін. Водночас у романі наявна іронія, що додає творові комічності. Іронічність роману поєднується з роздумами про серйозні питання в житті людини (відповідальність, чесність, щастя, любов та ін.).

У статті уточнено наші попередні дослідження, пов'язані з експлікацією моделі метажанрового патерну містерії в сучасному британському романі. Аналіз роману І. Мак'юена розкриває особливу увагу письменника до проблем екзистенційного характеру, зумовлених посиленням психологічних деталей, увагою до внутрішнього світу протагоніста. Фінал роману посилює невпевненість у тому, чи вдасться в практичній площині реалізувати ті зміни, які осмислює персонаж протягом роману, розуміючи, що попередні моделі життя не стали результативними й не принесли омріяного щастя.

Письменник залишає фінал відкритим, не показуючи, у який спосіб

описані в романі світоглядні зміни допоможуть героєві практично змінитися. Проте роман показує шлях Майкла як дорогу від гріховності до переосмислення помилок і розгрішення («спокути», послуговуючись поняттям, винесеним у назву в іншому романі І. Мак'юена). Роман

показує, що І. Мак'юен відходить від класичних технік постмодерністського письма й звертається до осмислення й художньої репрезентації складних екзистенційних та онтологічних питань, розкритих на тлі іронічно-комічного модусу зображення художньої дійсності.

Список використаних джерел

1. Brockman J. *The New Humanists: Science at the Edge*. New York: Barnes and Noble, 2003. 416 p.
2. Butler H. *The master's narrative: Resisting the essentializing gaze in McEwan's Saturday*. *Critique*. 2011. No 52. P. 101-113.
3. Byrnes B. Ian McEwan: pornographer or prophet? *The Contemporary Review*. 1995. No 266 (1553). P. 320-323.
4. Джумайло О. А. Английский исповедально-философский роман 1980-2000: Монография. Ростов-на-Дону: Издательство Южного федерального университета, 2011. 320 с.
5. Drozdovskyi D., Ivanyshyn P., Prykhodko O. The Irish Experience of Identity Representation: M. J. Hyland's "Carry Me Down". *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. Vol. 9. P262-275. <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i4.2784>
6. Drozdovskyi D. Parabolic Realism in Discourse on Contemporary Ukrainian Fiction. *The International Journal of Literary Humanities*. 2021. Issue 19 (1). P. 181-192. <https://doi.org/10.18848/2327-7912/CGP/v19i01/181-192>
7. Foley A. Liberalism in the new millennium: Ian McEwan's *Saturday*. *Journal of Literary Studies*. 2010. No 26 (1). P. 135-162.
8. Жлуктенко Н.Ю. Английский психологический роман XX в. Київ: Вища школа, 1988. 160 с.
9. История всемирной литературы. Т. III. Москва: Наука, 1985, 816 с. (Литература эпохи Возрождения: XIV-первой четверти XVII вв.).
10. Ладницька О. Структура та функції оказіоналізмів у романах Ієна Мак'юена 'Saturday', 'On Chesil Beach' і 'Solar' Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія «Філологічна». 2015. Вип.55. С. 7-11.
11. McEwan I. *Solar*. London: Jonathan Cape, 2010. 285 p. [electronic version of the book].

12. Олійник К. Містерія як метажанр у драматургії XX століття. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. 2021. Вип. 2 (95). С. 18-26.
13. *The Contemporary British Novel since 2000*. Ed. By J. Acheson. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017. 214 p.
14. *The Routledge Companion to Twenty-First Century Literary Fiction*. Eds. D. O'Gorman and R. Eaglestone. London-New York: Routledge, 2019. 476 p.
15. Zwart H. Tainted texts: Plagiarism and self-exploitation in Solar and Perlmann's silence. *Ethical Perspectives*. 2016. No 23 (2). P. 581-612.

References

1. Brockman, J. (2003). *The New Humanists: Science at the Edge*. New York: Barnes and Noble, 416 p.
2. Butler, H. (2011). *The master's narrative: Resisting the essentializing gaze in McEwan's Saturday*. *Critique*. No 52. P. 101-113.
3. Byrnes, B. (1995). Ian McEwan: pornographer or prophet? *The Contemporary Review*. No 266 (1553). P. 320-323.
4. Dzhumajlo, O. A. (2011). *Anglijskij ispovedal'no-filosofskij roman 1980-2000 [English confession-philosophical novel]*. Rostov-na-Donu: Izdatel'stvo Yuzhnogo federal'nogo universiteta, 320 p. [in Russian].
5. Drozdovskyi, D., Ivanyshyn, P., Prykhodko, O. (2020). The Irish Experience of Identity Representation: M. J. Hyland's "Carry Me Down". *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. Vol. 9. P262-275. <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i4.2784>
6. Drozdovskyi, D. (2021). Parabolic Realism in Discourse on Contemporary Ukrainian Fiction. *The International Journal of Literary Humanities*. Issue 19 (1). P. 181-192. <https://doi.org/10.18848/2327-7912/CGP/v19i01/181-192>
7. Foley, A. (2010). Liberalism in the new millennium: Ian McEwan's *Saturday*. *Journal*

of *Literary Studies*. No 26(1). P. 135-162.

8. *Istoriya vseмирnoy literatury* (1985). [History of World Literature]. T. III. Moskva: Nauka, 816 p. (Literatura epokhi Vozrozhdeniya: XIV-pervoy chetverti XVII vv.) [in Russian].

9. Ladnytska, O. (2015). Struktura ta funktsii okazionalizmiv u romanakh Iana Makiuena 'Saturday', 'On Chesil Beach i 'Solar' [Formal and functional peculiarities of occasionalisms in Ian McEwan's novels "Saturday", "On Chesil beach", "Solar"]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriiia «Filolohichna»*. Vyp. 55. P. 7-11.

10. Zhluktenko, N. Iu. (1988). Anhlyiskyi psykholohycheskyi roman XX v. [English psychological novel of the XX Century]. Kyiv: Vyshcha shkola, 160 p. [in Ukrainian].

11. McEwan, I. (2010). *Solar*. London: Jonathan Cape, 285 p.

12. Oliinyk, K. (2021). Misteriia yak metazhanr u dramaturhii XX stolittia [Mystery as a Meta-Genre in Drama of the XX Century]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky* [Bulletin of Ivan Franko Zhytomyr State University. Philological Sciences]. Vyp. 2 (95). P. 18-26. [in Ukrainian].

13. *The Contemporary British Novel since 2000* (2017). Ed. By J. Acheson. Edinburgh: Edinburgh University Press, 214 p.

14. *The Routledge Companion to Twenty-First Century Literary Fiction* (2018). Eds. D. O'Gorman and R. Eaglestone. London-New York: Routledge, 476 p.

15. Zwart, H. (2016). Tainted texts: Plagiarism and self-exploitation in *Solar* and Perlmann's silence. *Ethical Perspectives*. No23(2). P. 581–612.

Abstract. *The research of Ian McEwan's novel "Solar" (2010) will help to delineate the transformational dynamics of the postmodern to post-postmodern novel and to characterize the configurations of such changes in the contemporary British novel.*

The purpose of the study is to outline the thematic units and problem areas that reveal the genre specifics of the contemporary British novel, determining the narrative feature of the novel "Solar" by I. McEwan.

Results of research. *It has been determined in what way the ironic mode is represented in the novel "Solar". The philosophical parameters of the narrator, the worldview characteristics of the protagonist, the way of interaction of irony and seriousness (philosophical, confessional) in the novel, which British literary critics describe as an example of a comic work, have been discussed. At the same time, the spectrum of socio-psychological problems that reveal the critical attitude of the narrator to a number of problems of the contemporary academic science has been analyzed. The innovative aspects explained in the novel, in particular at the thematic level (new complexes of existential problems related to the devastation of the protagonist, his alienation and loss of values in life), as well as the general guidelines of the narrator (author) on innovation, which is realized even in the linguistic aspect due to the excess of occasionalisms (author's neologisms) have been outlined. The way in which external conditions determine Michael's alienation is studied, and it has been determined how the motif of the path (way) explicated in the novel helps the character to be "born again" in the "new life". It is analyzed what internal transformations take place inside the character in order to break the vicious circle of academic and existential problems and reach the level of perception of life in the categories of purpose and happiness. The scope of problems related to the critique of the contemporary science (imitation, plagiarism, bureaucracy, routine and numerous bureaucratic obstacles to innovative researches, lack of interest, banal fatigue experienced by the protagonist, and unwillingness to help younger colleagues in the implementation of their heuristic projects, etc.) have been spotlighted in the research.*

Key words: *post-postmodernism, the contemporary British novel, Ian McEwan, "Solar", the motif of the road (way), alienation, socio-psychological novel, intellectualism.*